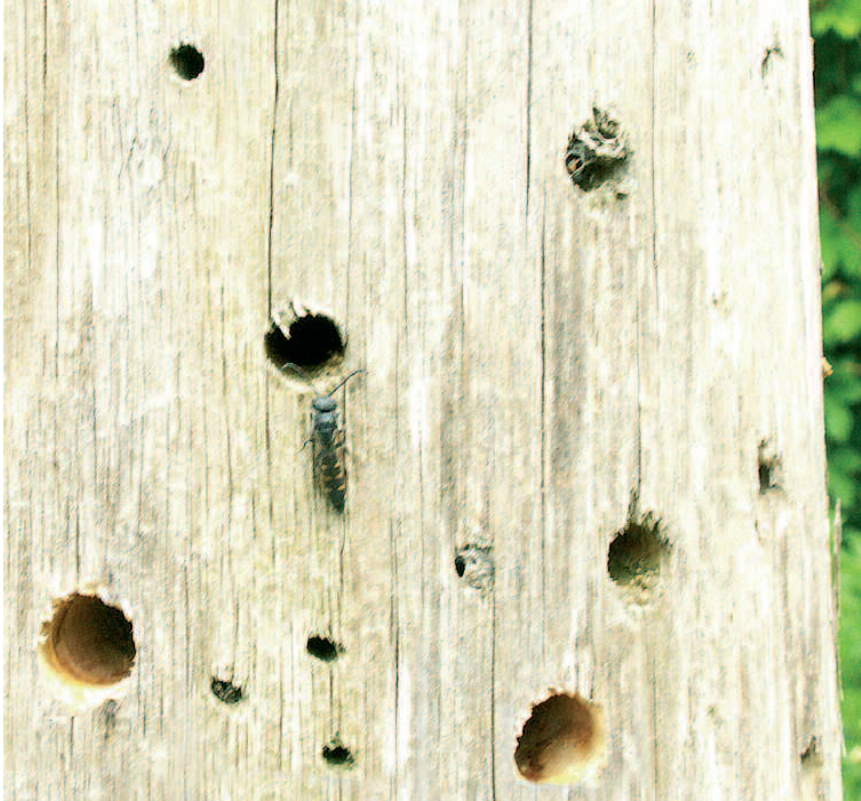

Meer oog voor de fauna

Observaties bij een insectenpaal

Grote wolbij

Jan Jaap Boehlé

In de jaren zeventig was er een boekje met de titel 'Uw tuin als milieureservaat' of iets van die strekking. Toen vond ik dat nogal pretentief, maar tegenwoordig kan ik mij hier goed in vinden. Wanneer je om je heen kijkt zie je een tendens naar een minder bewerkelijke tuin. Dat leidt tot een versoering van de tuin. Bomen en struiken zijn niet favoriet en worden vaak gerooid, bestrating en grind rukken op, en veel ruimte van tuinen wordt opgeslokt door uitbouw en schuurtjes. Het is een constatering van mij, geen veroordeling. Ieder is vrij. Maar wat ik hier schets schijnt niet typisch voor Warffum te zijn. Hebben jullie de winnende tuin van de tuinenprijsvraag van het tijdschrift Tuin en Landschap trouwens gezien? Tel daar bij op de schoonmaakwoede die in diverse tuinen heerst met behulp van bladblazers en -zuigers. Vergeef me deze opsomming, maar wanneer er in tuinen weinig hout en planten staan en alles 's winters kaal is heeft dit effect op de fauna.

Ruimte scheppen voor meer leven

Het leuke is dat we met de inrichting van onze tuin voor de fauna levensruimte kunnen scheppen. De planten leveren stuifmeel en nectar aan tal van insecten, blad en stengels zijn voedsel voor b.v. rupsen, slakken die op hun beurt weer een prooi zijn voor vogels en egels. Deze dieren

vinden een schuilplaats in heesters en tussen de planten en als het meezit een plaats om te nestelen en hun jongen groot te brengen en 's winters een plaats om te overwinteren. Door bewust bij de aanleg met de positie van de grond en eventueel de grondsoorten ten opzichte van de zon te spelen scheppen we extra ruimte

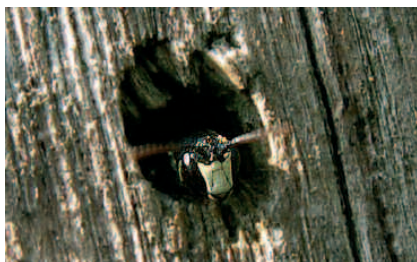
voor bodemleven. Muurtjes, dood hout, je kunt het niet bedenken of het heeft wel een functie voor een of ander beestje. En hier kom ik bij mijn punt: onze tuinen zijn in potentie natuurreservaten, niet zo zeer voor de planten maar zeker wel voor de fauna.

Wanneer je een tuin maakt heb je een grote bepalende invloed op de vegetatie en de ontwikkeling hiervan door aanplant en beheer. Maar welke dieren er langs komen en zich eventueel vestigen is toeval. Toch is het verrassend wat er allemaal langskomt in een natuurlijke tuin. In onze tuin overwinteren meerdere egels, zit er vaak een watersnip, komen veel vogels op het zaad van planten af zoals putters en sijsjes en wanneer het koud wordt hebben we al diverse keren pestvogels gehad die zich te goed deden aan bessen en rozenbottels. Met een zekere regel-

maat zit er zelfs een specht. In de vijver wemelt het van de kikkers en salamanders, komen er diverse soorten libellen voor, en zo kan ik nog wel een tijdje doorgaan. Dit zijn gebeurtenissen die ons blij maken. Heb je die ... gezien is een veel gehoorde zin bij ons.

Gedoemd om met je mee te ontwikkelen

Toen ik met tuinieren begon was ik vooral sterk op de planten gericht. Inheemse planten en het creëren van diverse plantenmilieus was het hoofddoel. Door de jaren heen ontwikkel je je en veranderen je inzichten, smaak wordt beïnvloed door mensen die je tegenkomt en de dingen die je leest, b.v. in Oase. En zo is de tuin 'gedoemd' om met je mee te ontwikkelen. Voor de fauna heb ik altijd oog gehad, maar pas de laatste twintig jaar is zij in mijn tuinbeleving

Grote wolbij

een steeds prominentere rol gaan spelen. Dit komt doordat ik toen pas een tuin kon maken die voor een langere tijd zou blijven en hopelijk ook blijft bestaan. Een tuin groeit en rijpt in de tijd en hiermee het aantal vestigingsmogelijkheden voor de fauna. Jaarlijks nam de soortenrijkdom toe. Vooral het aantal insectensoorten. De laatste jaren heb ik me meer op deze groep gefocust en ik vind het zeer interessant om hun levensloop en de onderlinge relaties tussen de verschillende soorten te observeren en bestuderen.

Observaties bij een insectenpaal

In de tuin van kwekerij De Beemd hebben we hiervoor een hoek ingericht. We hebben een aantal palen in de grond geplaatst en hierin gaten geboord die als nestgelegenheid

kunnen dienen voor solitaire bijen. De gaten variëren in doorsnede tussen de 3 en 8 mm. En zijn tussen de 4 en 10 cm diep. Deze gaten bevinde zich aan de zuid- en zuidwestkant van de paal. Tussen de palen hebben we hout gestapeld. Tussen dit hout liggen wat kokers met holle plantenstengels. Daarnaast hebben we een aantal verhoogde bakken gevuld met zand en fijn grind, dit in de hoop dat graafbijen, graafwespen, rupsendoders en zo meer zich hier vestigen. Zo'n hoekje leent zich natuurlijk prima voor observatie. Hier volgt een summier verslag.

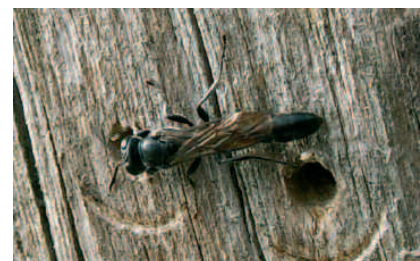
Zodra het mooi weer wordt, worden de eerste soorten actief. Vanaf april beginnen de eerste nestelactiviteiten. Bijen zijn zoals de meeste insecten 'mooi-weer-beesten' die actief worden wanneer het warm en zonnig is. Ze komen 's ochtends traag op gang. Dan kun je ze vaak in hun holletje zien zitten. De **tuinmaskerbij** b.v. is maar een 5-7 mm lange, weinig behaarde bij. De kleur is zwart met een lichtgele tekening op borststuk en poten. Maar dat zie je niet als ze in hun gang zitten. Je herkent ze aan hun geelwittige voorkant van de kop terwijl een soort als de **wolbij** zijn aanwezigheid verradt door zijn achterlijf met de karakteristieke gele strepen waar je tegenaan kijkt. Is het warm genoeg naar hun zin, dan gaan ze op pad om stuifmeel en nectar te verzamelen. Bij terugkeer verdwijnen ze in het hol om dit op te

Goudwesp

slaan, daarna gaan ze er weer op uit of ze verdwijnen eerst weer achterwaarts in de gang om met hun achterlijf de boel aan te drukken. Wanneer er voldoende voedsel is verzameld leggen ze er een eitje op en

sluiten het geheel af. De tuinmaskerbij gebruikt hiervoor stoffen die ze produceert met haar speekselklieren. De wolbij bouwt haar broedcellen op uit plantenhalen. Dit wordt herhaald tot de gang vol is. De opening van de gang wordt dan verzegeld. Aan de afsluiting kan je de groepsoort waar-

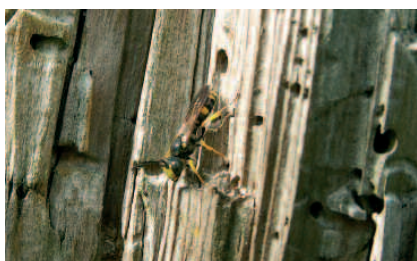

Pottenbakkerswesp

toe de bij behoort soms herkennen. De maskerbij gebruikt dezelfde stof als bij het afsluiten van de cel, zo op het oog een ragfijn vlies dat ze voor de opening maken. Metselbijen gebruiken grond en hele kleine steentjes om het gat te dichten en de wolbij de plantenhalen van b.v. *Verbascum* of ezelsoor (*Stachys lan-tana*) vermengd met speeksel en plantendeeltjes. Hierna beginnen ze met de volgende gang. Er zitten op de paal ook regelmatig **pottenbakkerswespen**, *Trypoxylon*. Dit is een graafwespensoort die graag gebruikmaakt van aangeboden nestpalen/blokken. Als larven-voedsel verzamelt ze spinnen. Deze worden ook weer in kamertjes opgeslagen, die met wat grond van elkaar gescheiden worden.

De larve verorbert zijn portie voedsel, verpopt en vliegt in het voorjaar uit. Moeder maakt dit helaas nooit mee. De cyclus die ik hier grofweg weergaf is dan, op de paring na, gesloten. Interessant, maar zoals snel bleek is dit verhaal te simpel. Zodra de bijen begonnen met het opslaan van voedsel was ik niet langer meer de enige geïnteresseerde. Er verscheen al snel een klein, fraai gekleurd insect, de **goudwesp**. Dit is werkelijk een prachtier, rode, groene, blauwe en gouden metaalkleurige tinten kunnen door elkaar gemixt zijn. Goudwespen parasiteren op het broed van plooiwegel- en graafwes-

pen maar ook op diverse soorten solitaire bijen. Je ziet ze vaak bij nestingen rondhangen. Bij vertrek gaat zij het nest binnen om haar eieren in de broedcel te leggen. De larve van de goudwesp voedt zich met de bijenlarven om zich daarna te verpoppen. Soms zie je dat ze betrappt wordt door de bij en ze zich snel uit de voeten/vleugels maakt. Tegen eventuele aanvallen van hun gastheren zijn ze door een sterke bepantsering gewapend. Tevens kunnen ze zich 'oprollen' tot een ronde kogel die niet aan te vallen is. Een fraai heerschap. Daarnaast versche-

Gewone graafbijendoder

nen er **Gewone graafbijendoders** - *Cerceris rybyensis*. Het is een soort met de typische geelzwarte wespen-tekening. De poten zijn aan de basis zwart maar vanaf het midden van de schenen geel. Kenmerkend is ook de gele kleur aan de voorkant van de kop. Het is een solitaire wespen-soort die zich gespecialiseerd heeft op graafbijen als prooi. In onze tuin heb ik ze nog niet één prooi zien vangen, maar ik ben er elders wel getuige van geweest. Ze storten zich op een vliegende bij, er is een worsteling van luttele seconden waarin ze de bij een verlamdende steek met hun angel toebrengen. Daarna pakken ze de bij tussen hun poten beet en met de bij onder zich geklemd vliegen ze weg. Het is een

Boktor

Sluipwesp

spectaculair gezicht, aangezien de bij net zo groot, zo niet groter dan de wesp is. Als laatste noem ik nog de **sluipwesp**. Sluipwespen zijn sierlijke, slanke insecten waarvan de vrouwtjes een legboor bezitten die vaak duidelijk zichtbaar gedragen wordt. Afgelopen najaar zat er een, genaamd *Dolichomites emperor*, in de tuin. Ze is 3 tot 3,5 cm groot en heeft een legboor van wel 4 cm. Ze parasiteert op de larve van boktorren en prachtkevers. Bij ons komt de rode smalbok als soort het meest voor. Ze traceert haar prooi met behulp van reukzintuigen in haar antennen. Constant betast ze de oppervlakte van het hout totdat ze beet heeft. Het achterlijf gaat omhoog. De legboorschede klappt open en de legboor wordt met uiterste precisie geplaatst, waarbij de voelsprieten en het legboorpunt heel subtiel worden gecoördineerd. Bij mijn waarneming verdween de legboor in een houtwormgang. Maar dat er sluipwespen zijn die op de larven van solitaire wespen en bijen parasiteren wist ik niet. Bij veel insecten is het moeilijk om achter de naam te komen, zo ook hier. Volgens mij moet het een *Gasteruption assector* of *G. jaculator* zijn. Een juiste afbeelding heb ik nog niet gevonden, maar ik kom er uiteindelijk wel achter. Wanneer deze sluipwesp ergens zit, zie je het achterlijf, schuin omhoog, uitpiepen tussen de vleugels en daar zit dan nog eens de legboor aan. Ze gaat als een helikopter de paal langs. Stopt soms om haar legboor in een gat te doen verdwijnen. Ik heb haar eens een smalle gang in zien kruipen en er weer uit. Wanneer je haar zo ziet, sta je verbaasd over de soepelheid van het

lichaam. Ze maakte daarna op haar gemak de legboor schoon tussen de poten, sloot de legboorschede en zweefde gracieus weg. Volgens mijn informatie parasiteert ze o.a. op de maskerbij en de pottenbakkerswesp. Verleden jaar hebben we een paar oude dakbalken rechtop in de grond gezet. Het was al oud hout en er zaten al gaten van houtwormen in. We hebben er nog wat gaten bij geboord om de feestvreugde te verhogen. Degene die het meest gefeest heeft was de bonte specht. De andere palen zijn van tamme kastanjarahout en zijn dus goed hard, deze hebben de interesse van de specht (nog) niet.

Zo zie je dat er met een simpel iets als enige nesthulp voor bijen er weer een hele wereld voor je open kan gaan, er rondom de nesten zich nieuwe gegadigden melden en er zo een soort mini-ecosysteempje ontstaat. Ik heb de meest in het oog springende gebeurtenissen van de afgelopen jaren hier vermeld, maar ik ga ervan uit dat de ontwikkeling zich voortzet. U hoort nog van mij.

Boeken die ik raadpleegde:
Gids van bijen, wespen en mieren - Heiko Bellman, Tirion, 1998
De Wespen en Mieren van Nederland - KNNV- uitgeverij, 2004
Insectengids - Heiko Bellman, Tirion, 1999

Sluipwesp

Jan Jaap Boehlé kweekt samen met zijn broer Rik (wilde) planten en legt natuurlijke tuinen aan.
Oostervalge 44, 9989 EK Warffum, 0595-424424, www.kwekerijdebeemd.nl